

УДК 811.161.2(07)(439.24)

ЕЛЕМЕНТИ ГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Ана Дуганджич і Дарія Павлешен

*Загребський університет
Філософський факультет,
кафедра української мови і літератури,
бул. І. Лучіча, 3, кімн. В-201, 10000 Загреб, Хорватія
тел.: 01 61 20 101
ел. пошта: adugand@ffzg.hr, dpavlese@ffzg.hr*

Розглянуто аспекти розвитку мовної компетенції за допомогою ситуативних та ігрових вправ на прикладі теми „Овочі та фрукти” у початкових класах для дітей української діаспори Хорватії.

Ключові слова: ігрові вправи, ситуативні вправи, мовленнєва компетенція, мовленнєві вправи.

Розвиток мовлення учнів початкових класів під час вивчення української мови як іноземної є однією з актуальних проблем сучасної шкільної лінгводидактики. Питанням опанування іноземної мови, формування практичних (мовних та мовленнєвих) навичок й комунікативних вмінь, приділяли увагу такі вчені, як: А. Єлізаров, В. Красильникова, М. Баранов, Є. Голобородько, Г. Михайловська, В. Онищук, Н. Пашківська, М. Пентилюк, О. Хорошківська О. Духнович, С. Русова, О. Семенов, М. Стельмахович та інші. Незважаючи на велику кількість праць, у попередніх дослідженнях нез’ясованим залишилося питання елементів гри на уроках факультативного вивчення української мови в початкових класах для української діаспори. Це спонукало нас до вибору теми дослідження, яка висвітлює особливості використання елементів гри, а саме – ігрових і ситуативних вправ. Метою пропонованого дослідження є виявлення ефективності використання елементів гри на таких заняттях.

Факультативне вивчення української мови в Хорватії проводиться в загальноосвітніх школах населених пунктів Липовляни, Бебрина, Петровці, Шумече, Каніжа. Учні – переважно діти представників української національної меншини в Хорватії, і у зв’язку з цим навчання проводиться для охочих у невеликих групах, що вважаємо перевагою для більш ефективного засвоєння навчальної програми. Цієї ж думки дотримуються і науковці Г. Куренкова та І. Баєва: „Спілкування в мікрогрупах дає можливість розвиватися особистим стосункам його учасників, дає змогу виконувати різні особисто значущі ролі і брати участь у груповому виконанні навчального завдання, висловлювати свою думку” [6: 99; 7]. Водночас, як засвідчує практика, проживання учнів у хорватомовному середовищі, мішані хорватсько-українські сім’ї, у яких тільки одна особа є носієм української мови, „розпорошеність” проживання української діаспори у Хорватії обмежують безпосереднє спілкування учнів з іншими мовцями, унаслідок чого розвиток мовлення у процесі вивчення української мови відбувається не достатньо ефективно.

Головне завдання вчителя полягає у формуванні свідомості належності до української нації, любові й поваги до другої рідної мови, мови, якою розмовляли діди й прадіди, а також розвиток мовної компетенції учнів. Наголос на розвитку мовної компетенції учнів ставимо тому, що це питання досить актуальне. Маючи певний, переважно скромний лексичний запас, учні не мають нагоди у реальних повсякденних, життєвих ситуаціях застосовувати свої знання, тому що проживають у хорватомовному середовищі, а, як зазначалося вище, українська діаспора в Хорватії досить розпорошена за проживанням, і нагодою для спілкування й зустрічей є щорічні фестивалі, огляди народної творчості, зустрічі самодіяльних колективів і літні школи, спрямовані, передусім, на вивчення української мови. Отже, завданням учителя буде вивчення певного лексичного матеріалу та його застосування за поданими у підготовчих вправах зразками і розвиток мовленнєвого вміння в умовах природної комунікації.

Значна кількість педагогів схильна вважати, що формування комунікативно-мовленнєвих умінь є однією з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки „відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки” [5: 14]. Для запобігання таким помилкам і недолікам, на думку О. Мельник, крім опанування теоретичного матеріалу, під час вивчення іноземної мови, школярів необхідно вчити „орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, відповідно до цього добирати зміст та мовні засоби для вираження думки, володіти правилами мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування” [8: 5; 9]. Помилки найчастіше виявляються у мовленні, коли учні не мають часу аналізувати вивчений теоретичний матеріал, а повинні його безпосередньо застосовувати. Саме у цьому нам допоможуть ігрові вправи. Й. Гейзінга розглядає гру не як біологічне явище, а як феномен культури: „Мені видається, що після Homo Faber – і чи не на одному шаблі з Homo Sapiens – заслуговує на своє місце... й Homo Ludens – людина, що грається” [4: 5].

Вироблення умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення власних висловлювань з дотриманням українського мовленнєвого етикету – одне з важливих завдань навчання української мови [12: 4; 10]. Ігрові вправи – це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності учні, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички.

Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування. Мовленнєво-ігрові дії гравців спрямовані на інших учасників гри. У процесі гри дитина користується як діалогічним, так і монологічним мовленням. Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовні і немовні засоби виразності. Як зазначає Л. Березовська, мовленнєво-ігрові дії виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження. Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність – це процес, що ґрунтується на інтересі учнів до гри, її правил і дій. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення учнів [1: 5; 2].

Під час гри учні ефективніше засвоюють граматичний матеріал. Науковець С. Соколова виділяє два види вправ, які допомагають у засвоєнні граматичного матеріалу – підготовчі і мовленнєві, серед яких звернемо увагу на підвиди мовленнєвих вправ, а саме: ситуативні та ігрові [13: 72]. Підготовчі вправи – вправи, що формують навички вживання певної форми в мовленні, мають комунікативну направленість, але чітко визначену в інструкції до вправи форму висловлення, увага учнів зосереджена не на змісті висловлення, а на його формі. Мовленнєві вправи відрізняються від підготовчих тим, що вся увага мовця спрямовується на зміст висловлення, а мовна форма не є провідною в інструкції вправи. Вони розвивають мовленнєві уміння в умовах природної комунікації. Такі вправи визначені комунікативною метою, що відповідає меті реального висловлення [13: 85]. Форма висловлення нічим не обмежена.

Зосередимо увагу на групі мовленнєвих вправ, а саме: на ситуативних та ігрових вправах. У ситуативних вправах висловлення учнів зумовлені конкретною задалегідь визначеною в інструкції до вправи ситуацією. Описуючи ситуацію, викладач повинен передбачити можливі її компоненти та сформулювати для учнів екстралінгвістичну проблему, що потребує вирішення [13: 86]. Специфічним у нашому випадку буде те, що для учнів на початковому етапі вивчення української мови не буде викликати труднощів розуміння матеріалу, поданого українською мовою, оскільки вони володіють певним лексичним запасом і мають певне пасивне знання української мови, але у них немає достатніх знань для активного спілкування. Тому метою таких вправ буде актуалізація вивченого і розвиток мовленнєвих навичок і комунікативних умінь. У цьому випадку обмежуємося прикладами вправ до теми „Овочі і фрукти”.

Гра „Що приготуємо на обід?”

Учитель підготував овочі, їх повинно бути на 1 більше, ніж є учнів у класі. Задана ситуація, у якій кожному учневі щось подобається або не подобається, але вони не знають, які саме овочі їм запропонують. Учитель має картинки, які виймає безпосередньо під час розмови. Кожен учень отримує «список обмежень»:

Одному не смакує морква, іншому не подобається буряк, третій не любить їсти капусту і т.п.

Розмова:

Учитель: Що сьогодні приготуємо на обід?

Учень 1: Моркву! (Вчитель виймає і показує малюнок моркви).

Учень 2: Я не люблю їсти моркви! Краще буряк! (Вчитель виймає і показує малюнок буряка. Кожен учень мусить аргументувати, чому він любить / не любить їсти вказані овочі).

Учень 3: Але мені не смакує буряк, ми приготуємо картоплю.

Вчитель: Картоплі немає, її сьогодні не було в магазині.

Учень 4: Тоді капусту! (Вчитель виймає і показує картинку капусти).

Учень 5: Я не люблю капусти, можемо приготувати цвітну капусту.

Вчитель виймає картинку цвітної капусти і це буде спільним рішенням.

Гра „Варимо компот для бабусі”

Ми (учні) вдома, бабуся захворіла, і ми маємо зварити компот з фруктів, які ростуть у нашому саду. У нашому саду ростуть такі фруктові дерева, кущі та ягоди: яблуня, груша, слива, черешня, малина, чорна смородина, суниця. (Переліком фруктів, що ростуть на городі, ми обмежили можливий вибір учнів). Причому учні одержують інформацію, що бабуся не любить черешень, а суниця не можна варити в

компоті, чорну смородину бабуся береже для варення, а один з учнів не любить малини. Учні повинні в результаті розмови самі прийти до висновку, що для приготування компоту вони використають яблука, груші і сливи.

Гра „Купуємо продукти для борщу”

Учні мусять вибрати з наявних у магазині (вчитель повинен сам дати перелік овочів, які є на прилавку, але їх має бути більше п'яти, для того щоб учні могли з-поміж них обрати п'ять овочів, на які у них вистачить грошей) потрібні для борщу, причому у них – 15 гривень, а кожен овоч коштує 3 гривні, тобто вони повинні самі домовитися, які овочі слід купити.

Метою таких вправ є не розмова на будь-яку тему, а уміння знайти рішення, яке влаштує всіх. Мова тут використовується у її провідній функції – як засіб спілкування. Метою мовлення, як і у реальному житті, є не правильна побудова висловлення заради самого правильного висловлення, а прийняття життєво важливого рішення [13: 86].

Ігри – один з найактивніших методів навчання мові, який „забезпечує не лише розвиток українського мовлення, формування й вдосконалення умінь і навичок комунікації українською мовою в різноманітних близьких до реальних ситуаціях” [11: 1], але й сприяє підвищенню зацікавленості учнів у вивченні української мови. Ігрова модель навчання покликана „реалізувати, окрім основної дидактичної мети, ще й інші завдання: допомогти розвинути творчу уяву; надати можливість зростанню навичок співробітництва в соціальному аспекті; надати можливість висловлювати свої думки. Саме тому ігрова модель відіграє важливу роль у процесі формування комунікативних умінь учнів, їхніх навичок культурного спілкування, оскільки завдання такого типу є проміжним етапом між теоретичними знаннями і практичним використанням у щоденних життєвих ситуаціях” [11: 3; 3].

Ігрові вправи корисно використовувати в процесі навчання. Вони створюють атмосферу природного спілкування, українська мова в таких вправах, як і в ситуативних, є засобом реалізації позамовної мети (мета гри – перемогти) [13: 87]. Як зазначає А. Богуш, в ігровій діяльності „відбувається пошук предметів-замінників і символічне зображення предметних дій, що передають характер відносин між людьми, форми і типи їхнього спілкування. Ігрова діяльність тренує знакову функцію: заміщення знаками і знакові дії” [1: 4].

Приклади вправ:

1. Учні за допомогою малюнків-карток і карток-слів грають у гру „Знайди пару”.

Усі картки перевернуті, тому учні повинні позачергово підходити і обертати дві картки, називаючи овочі чи фрукти, зображені на картках та читаючи написані назви. Коли пару знайдено, її відкладають, і гра продовжується, аж поки учні не знайдуть усіх пар.

2. Гру „Знайди пару” ускладнюємо, забираємо картки з написаними назвами фруктів і овочів і залишаємо тільки картинки; учні, поділені у дві групи, повинні самі назвати зображення. Перемагає та група, яка знайшла більше пар.

3. Гра „Невідомий родич”.

Учні повинні прослухати вірш „Ходить гарбуз по городу” і запам'ятати якомога більше почутих назв овочів-родичів. Після повторного прослуховування діти повинні знайти серед запропонованих малюнків (зображення овочів, причому картинок повинно бути на 3-5 більше, ніж овочів, що згадуються у вірші) потрібні, підняти картинку і назвати зображений на ній овоч, згаданий у вірші.

4. Гра-змагання „Спеціаліст”.

За 4 хвилини учні, поділені у групи (якщо учнів небагато, то найкраще їх поділити на дві групи), повинні разом написати якомога більше прикладів до вивченої теми, тобто назв овочів і фруктів (назви слід одразу розмежувати, одна колонка – назви овочів, а друга – назви фруктів). Мета – подати якомога повніший спектр вивчених назв. Перемагає та група, яка правильно написала більше назв. Переможця слід визначати у „категорії” овочів і фруктів окремо.

5. Гра „П’ятий – зайвий”.

Завдання учнів-гравців – проаналізувати запропонований ряд із п’яти елементів і назвати зайвий, тобто той, у якого немає ознаки, властивої іншим:

Картка №1: Груша, виноград, редиска, вишня, банан.

Картка №2 Картопля (картоплина), капуста (капустина), огірок, ананас, помідор.

Картка №3 Слива, петрушка, яблуко, апельсин, лимон.

Картка №4....

Свою відповідь учень обов’язково пояснює, обґрунтовуючи приналежністю „зайвого” до групи фруктів або овочів.

6. Гра „Знайди героя”.

Учні сидять за партами. Учитель вносить вазу з фруктами (яблука, груші, сливи, абрикоси, виноград) і загадує загадки або читає вірші про ці фрукти. Учням слід відгадати загадки, назвати фрукти і знайти їх у вазі, викладаючи на стіл.

7. Гра „Я тебе пам’ятаю”.

Учитель пропонує уважно подивитись і запам’ятати, які фрукти лежать на столі і скільки їх (варто на столі розкласти різні фрукти і неоднакову їх кількість – 5 яблук, 4 груші, 1 банан тощо). Діти заплющують очі. Вчитель ховає частину фруктів або навіть усі. Називаючи фрукти, які запам’ятали, учні часто утворюють неправильні форми під впливом рідної мови (у нашому випадку під впливом хорватської – jabuka, kruška, šljiva): „ябука”, „крушка”, „шлива”. Учитель виправляє дітей, дає зразок, як треба сказати й виймає сховані названі фрукти. Гра продовжується, аж поки учні не назвуть усі фрукти правильно і вчитель їх знову поверне на стіл.

8. Гра „Чарівні пальчики”.

Учні об’єднуються у дві групи, сидять за партами із заплющеними очима. Вчитель приносить овочі й фрукти на таці. Учні повинні із заплющеними очима на дотик вгадати, які саме овочі й фрукти на таці. Якщо один учень не знає відповіді або назве фрукт чи овоч неправильно, то право вгадувати передається другому учаснику тієї ж команди, тому що таким чином усі учасники команди матимуть нагоду спробувати вгадати, який саме фрукт чи овоч на таці. Тоді право вгадувати передається другій команді, але для них підготовані інші фрукти та овочі на таці, щоб не було повторень. Перемагає та група, яка вгадає на дотик і назве найбільше фруктів і овочів правильно.

9. Гра „Фруктова веселка”.

Учитель приносить велике зображення веселки, прикріплює його на дошці і пропонує учням олівцем або фломастером намалювати всередині спектру фрукти відповідних кольорів, називаючи їх. Учні по черзі підходять до дошки і малюють фрукти. Якщо один учень намалював яблука всередині зеленого або жовтого кольорів, то другий має право намалювати яблука і всередині червоної частини веселки, обґрунтувавши своє рішення поясненням, якого кольору можуть бути

яблука, які йому більше смакують, тощо. Мета гри – дізнатися, який колір у фруктовій веселці переважатиме, тобто фруктів якого кольору намалювали найбільше.

10. Гра „Хрестик – нулик”.

Учитель об’єднує учнів у дві групи. Один з учасників першої групи називає номер, а учитель читає з картки пояснення-опис до цього номера. Перша група повинна відгадати, про який овоч чи фрукт йдеться. Група після короткого обговорення називає овоч або фрукт і таким чином здобуває право поставити у відповідному полі хрестик або нулик. Право вгадування переходить до другої групи. Гра продовжується до перемоги однієї з груп.

1	2	3
4	5	6
7	8	9

Картка №1: Фрукт, жовтого кольору, довгастий, солодкий, його охоче їдять мавпи.

Картка №2: Червоного кольору, овоч, росте у землі, має зелену гичку, ми його їмо у борщі.

Картка №3: Овоч, росте на наших городах, помаранчевого кольору, зайчики мріють про ...

Отже, учні досягають бажаних результатів, за допомогою ігрових і ситуативних вправ розвиваються навички комунікативного діалогічного та полілогічного спілкування, висловлювання своєї думки, готовність до вирішення проблеми та досягнення мети. Ігрові та ситуативні вправи допомагають забезпечити інтеграцію теорії і практики та зменшити відстань між нею, причому зростає зацікавленість учнів активним засвоєнням і репродукцією вивченого матеріалу, учні під час гри здобувають неоціненний досвід вирішувати за умов неповної інформації, набувається досвід у вирішенні проблемних завдань, розвиваються навички прийняття рішень в умовах обмеженого часу. Під час виконання ситуативних та ігрових вправ реалізується інтенсивний обмін досвідом і знаннями між учнями в класі і учасниками команд загалом. Сподіваємося, що таке дослідження допоможе у практичному застосуванні ситуативних та ігрових вправ, їхнє використання стане корисним для розвитку мовної компетенції, формування мовленнєвих умінь і навичок учнів під час вивчення української мови як іноземної, а також спонукатиме до нових досліджень, пов’язаних з цією темою.

Рекомендуємо активне використання ситуативних та ігрових вправ не тільки як вдосконалення вже засвоєного матеріалу, а й як успішний спосіб вивчення нового, для розвитку мовленнєвих компетенцій учнів і становлення їхньої особистості.

1. Богущ А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. / А. М. Богущ, Н. І. Луцан. – Київ : Слово, 2008. – 256 с.
2. Богущ А. Мовленнєво-ігровий супровід діяльності дітей дошкільного віку / А. Богущ. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gnvp/2010_52_1/20.pdf
3. Вертиполох О. Дидактичні ігри для дітей дошкільного віку / О. Вертиполох. – Київ : Рад. шк., 1969.
4. Гейзінга Й. Homo Ludens / Й. Гейзінга. – Київ : Основи, 1994. – 250 с.
5. Жовнір-Коструба С. Читання і розвиток мовлення / С. Жовнір-Коструба, Н. Жовнір-Івасько, О. Жовнір // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 14–15.

6. Куренкова Г. М. Основні чинники формування активної мовної позиції студентів при вивченні іноземних мов / Г. М. Куренкова, І. В. Басва // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 12 (223), Ч. II, – С. 98–105.
7. Куренкова Г. М., Активізація мовної компетенції студентів при вивченні іноземних мов / Г. М. Куренкова // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 16 (227), Ч. II. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Filol/2011_16_2/30.pdf
8. Мельник О. Наукове проектування навчання мовлення / О. Мельник // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С. 71–79. Режим доступу: <http://en.coolreferat.com/>, <http://www.ukr-in-school.edu.ua.net/id/167/print/>
9. Методика і практика викладання рідної мови в початковій школі : зб. статей. – Львів, 2001. – 132 с.
10. Методика викладання рідної мови в середніх навчальних закладах : підручник / [за ред. М. І. Пентилюк]. – Київ : Ленвіт, 2000. – 264 с.
11. П'яст Н. Й. Ігри як один із методів навчання на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) / Н. Й. П'яст, Л. В. Горчинська – Вінницький національний технічний університет (м. Вінниця). – Режим доступу: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Pyast_Gorchynska.php
12. Рідна мова. 5-11 класи // Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (Л. В. Скуратівський, Г. Т. Шелехова, В. І. Новосолова) – Київ: Шкільний світ, 2001. – 94 с.
13. Соколова С. Методика формування граматичної компетенції з української мови як іноземної: навчально-методичний посібн. / Софія Соколова. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 122 с.

GAME ELEMENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES FOR CHILDREN

Ana Dugandžić, Dariya Pavlešen

The paper considers aspects of language competence development using situational and game exercises with the example of the topic "fruit and vegetables" for children in the early grades of the Ukrainian diaspora in Croatia.

Key words: games, situational exercises, speaking competence, speaking exercises

ЭЛЕМЕНТЫ ИГРЫ НА УРОКАХ ФАКУЛЬТАТИВНОГО ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Ана Дуганджич, Дарія Павлешен

Рассматриваются аспекты развития речевой компетенции с помощью ситуативных и игровых упражнений на примере темы „Овощи и фрукты” в начальных классах для украинской диаспоры в Хорватии.

Ключевые слова: игровые упражнения, ситуативные упражнения, речевая компетенция, речевые упражнения.

Стаття надійшла до редколегії 1.03.2012

Прийнята до друку 2.04.2012